

LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOLARE DE DOMICILIU: MODALITATEA DE PĂTRUNDERE ILEGALĂ ÎN DOMICILIU

Radu ȘTEFĂNUȚ

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present study, it is concluded that in the conjuncture of the penal law, there can not be spoken about a general right for the inviolability of private life, which would have include: the right to private life, family and personal life; the right with regard to the inviolability of correspondence secrecy; the right regarding the residence inviolability. In the Penal Law of Republic of Moldova, the spheres of application of each of art.177-179 PC RM are distinct. Just as in the Romanian Penal Law, the spheres of application of each of the art.192 and 195 PC Rom from 1968 or art.224, 226 and 302 PC Rom from 2009 are distinct too. It is also established that the absence of the victim's consent on the entry into the residence it is equivalent with the vitiation of the consent on the entry into her residence, when the respective consent, although expressed, does not have any value, so it doesn't open the access of the offender in the victim's residence. In such cases, we have no reason not to apply the liability under art.179 PC RM or art.192 PC Rom from 1968.

În contextul infracțiunii prevăzute la art.192 CP Rom din 1968, latura obiectivă are următoarea structură: 1) elementul material (fapta prejudiciabilă) care constă în acțiunea de pătrundere, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea, sau în inacțiunea de refuz de a părăsi locuința sau celelalte locuri menționate mai sus la cererea persoanei care le folosește; 2) urmarea imediată, și anume – încălcarea libertății persoanei; 3) legătura de cauzalitate dintre elementul material (fapta prejudiciabilă) și urmarea imediată.

Astfel, elementul material (fapta prejudiciabilă) cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: a) pătrunderea, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea; b) refuzul de a părăsi locuința, încăperea, dependința sau locul împrejmuit ținând de acestea la cererea persoanei care le folosește.

Cât privește infracțiunea specificată la art.179 CP RM, latura obiectivă include fapta prejudiciabilă care adoptă forma acțiunii sau inacțiunii exprimate în pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia ori în refuzul de a le părăsi la cererea ei, ori în perchezițiile sau cercetările ilegale.

După cum se vede, cele patru modalități normative cu caracter alternativ ale faptei prejudiciabile în cauză sunt: pătrunderea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei; rămânerea ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei; refuzul părăsirii domiciliului, la cererea victimei; perchezițiile sau cercetările ilegale la domiciliul victimei.

Putem observa că ambele modalități ale elementului material (faptei prejudiciabile), prevăzute la art.192 CP Rom din 1968, se regăsesc în cadrul faptei prejudiciabile specificate la art.179 CP RM.

Dacă e să ne referim la modalitatea de **pătrundere, fără drept, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea** (art.192 CP Rom din 1968) / **pătrundere ilegală în domiciliu, fără consimțământul victimei** (art.179 CP RM), considerăm că, în vederea definirii noțiunii de pătrundere, este util să utilizăm ca bază interpretarea oficială a noțiunii „pătrunderea în încăpere, alt loc pentru depozitare sau locuință” din pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004 [1]: „Pătrunderea este intrarea ilegală, pe ascuns sau deschis, într-o încăpere, în alt loc pentru depozitare sau locuință cu scopul săvârșirii furtului, jafului sau tâlhăriei. Ea poate fi comisă atât cu învingerea piedicilor și a rezistenței, cât și fără aceasta”.

Astfel, adaptând această interpretare necesităților art.192 CP Rom din 1968 și ale art.179 CP RM, putem consemna că, prin „pătrundere” se înțelege introducerea făptuitorului cu întreg corpul în spațiul în care victima își are domiciliul.

Are dreptate В.А. Новиков când susține că pătrunderea în domiciliu este posibilă numai pe calea acțiunii, adică a conduitei active a făptuitorului; nu poate fi concepută introducerea făptuitorului în domiciliul victimei pe calea inacțiunii [2].

A.И. Чучаев explică: a pătrunde în domiciliu înseamnă a intra în acesta, a obține acces în acesta prin spargerea lacătului, prin deschiderea ușii cu ajutorul unei chei sau a unui șperaclu, prin deschiderea sau forțarea geamului, prin surparea zidului sau prin alte asemenea metode [3].

Generalizând, putem afirma că, pentru existența infracțiunii de violare de domiciliu, nu comportă relevanță modul și metodele la care recurge făptuitorul pentru a pătrunde în domiciliul victimei și nici dacă pătrunderea are loc pe față ori pe ascuns, în prezența sau în lipsa victimei. Esențial este să existe o pătrundere. Cel care, de exemplu, își introduce doar capul pe fereastra locuinței, sare pe acoperiș, survolează spațiul respectiv etc. nu săvârșește infracțiunea de violare de domiciliu în formă consumată. Aceasta întrucât nu există o pătrundere care să fie consumată.

În condițiile legii penale a Republicii Moldova, în cazul în care pătrunderea în domiciliu este realizată prin suprimarea rezistenței persoanelor care împiedică, încearcă să împiedice sau care pot împiedica săvârșirea infracțiunii de violare de domiciliu, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu alin.(2) art.179 CP RM, presupunând săvârșirea infracțiunii de violare de domiciliu cu aplicarea violenței sau a amenințării cu violența.

Dar, pătrunderea poate fi realizată și cu depășirea obstacolelor (ușilor, porților, încuietorilor, geamurilor, grilajelor, semnalizării de alarmă etc.), pe calea escaladării sau a efracției. Dacă, în procesul pătrunderii în domiciliu, sunt distruse sau deteriorate bunuri, acestea nu pot să formeze obiectul material al infracțiunii de violare de domiciliu. În consecință, cele comise, în prezența unor suficiente temeuri, trebuie calificate suplimentar conform art.197 CP RM sau art.104 din Codul contravențional, ori în baza art.217 CP Rom din 1968.

Comiterea pătrunderii pe calea înșelăciunii presupune că, în scopul de a facilita accesul în domiciliu, fără a stârni suspiciuni, făptuitorul se erijează în: instalator, poștaş, curier, inspector al pazei antiincendiare, angajat al serviciului comunal, recenzor, polițist, lucrător medical etc., utilizând în unele cazuri legitimația falsă.

Cu această ocazie, este necesar a menționa că uzurparea de calități oficiale, însoțită de săvârșirea pe această bază a infracțiunii de violare de domiciliu, formează concursul infracțiunilor prevăzute la art.179 și 351 CP RM. În Codul penal român din 1968 răspunderea pentru infracțiunea de uzurpare de calități oficiale se prevede la art.240.

Unii autori ne propun să interpretăm extensiv noțiunea „pătrundere”, utilizată în cadrul dispoziției care incriminează fapta de violare de domiciliu.

De exemplu, Я.М. Плешкина este de părere că „tehnica modernă permite ținerea sub observație a ceea ce se întâmplă în domiciliu chiar fără o intrare fizică în acesta, cu ajutorul aparaturii audio sau video utilizat în afara domiciliului. O asemenea utilizare a mijloacelor tehnice echivalează cu pătrunderea în domiciliu. Pătrunderea în domiciliu constituie nu doar introducerea fizică a făptuitorului în acesta, dar și cvasipătrunderea presupunând monitorizarea spațiului domiciliar cu ajutorul tehnicii speciale” [4].

O opinie apropiată este exprimată de В.Н. Шелестюков. Dânsul afirmă: „Prin „pătrundere în domiciliu”, se are în vedere nu doar intruziunea fizică, realizată clandestin sau manifest, cu sau fără aplicarea violenței ori a amenințării cu violența, cu sau fără recurgerea la înșelăciune. Se are în vedere și pătrunderea vizuală, atunci când făptuitorul se uită peste geam sau ușă într-un domiciliu străin. De asemenea, pătrunderea vizuală se poate realiza pe calea utilizării unor mijloace tehnice. Aceasta devine posibil atunci când făptuitorul, care nu se află fizic în domiciliul victimei, urmărește vizual ceea ce se întâmplă în acesta, recurgând la mijloacele tehnice de urmărire audio sau video” [5].

De asemenea, А.Н. Красиков consideră că, în contextul infracțiunii de violare de domiciliu, prin „pătrundere în încăpere” trebuie de înțeles instalarea în domiciliu a unor mijloace tehnice pentru culegerea informațiilor, utilizându-se pentru aceasta, de exemplu, canalele de ventilare [6].

După В.Т. Маляренко, inviolabilitatea domiciliului este o noțiune atât de largă, încât încorporează inviolabilitatea vieții private și de familie, inviolabilitatea secretului corespondenței, precum și inviolabilitatea oricărei informații despre evenimentele ce se desfășoară în domiciliu. Autorul consideră că drept exemple de violare de domiciliu trebuie considerate: luarea ilegală de bunuri din domiciliu sau aruncarea (strecurarea) în domiciliu a unor bunuri cu ajutorul unor dispozitive, atunci când făptuitorul se află în afara domiciliului; interceptarea convorbirilor din domiciliu cu ajutorul unor mijloace tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației etc. [7].

Opinia lui В.П. Жеребкин este una similară: dreptul la inviolabilitatea domiciliului se răsfrânge nu doar asupra domiciliului, dar și asupra bunurilor care se găsesc în acesta [8].

Care sunt mijloacele tehnice despre care vorbesc acești autori?

În conjunctura legislației Republicii Moldova, în conformitate cu pct.2 din anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului cu privire la importul, exportul, proiectarea, producerea și comercializarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației și a Clasificatorului mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației, nr.100 din 09.02.2009 [9], la mijloacele tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației sunt atribuite mijloacele tehnice și/sau de program, proiectate, modificate sau programate pentru captarea, obținerea, interceptarea, culegerea, ascultarea, înregistrarea ori transmiterea semnalelor informaționale de natură sonoră, vizuală, electromagnetică sau de altă natură, inclusiv din rețelele de comunicații electronice, în scopul obținerii accesului ascuns la informația străină.

Prin prisma acestor prevederi normative, devine utilă poziția exprimată de I.Timiș: dintre metodele de urmărire, supravegherea foto-video ascunsă, efectuată în domiciliu, merită o atenție specială. Înregistrările de imagini ale oamenilor la domiciliu, în timp ce își desfășoară activitățile zilnice, reprezintă o amenințare la adresa decenței și a intimității. De asemenea, dispozitivele electronice permit supravegherea chiar și în spații închise, acolo unde observația vizuală nu este posibilă. Și, în plus față de supravegherea în timp real, pot fi reconstituite *ex post* mișcările victimei. Dispozitivele de scanare sunt instrumentele care permit detectarea informațiilor printr-o barieră opacă (de exemplu, un zid). La rândul său, imagistica în infraroșu reprezintă detectarea radiației infraroșii emise de orice corp, dar care nu este vizibilă ochiului omenesc. Aparatul transformă radiația în imagini pe baza căldurii relative, adică funcționează oarecum ca o camera video care arată imagini ale căldurii. De aceea, atunci când sunt orientate către un anumit obiect, de exemplu o clădire, nu pătrund în interior, ci înregistrează imagini ale energiei termice radiate de suprafața externă a aceluia obiect. Ele nu pot stabili natura sursei de căldură din interiorul clădirii și nu pot vedea prin suprafețele externe [10].

Revenind la analiza punctelor de vedere exprimate mai sus – care sugerează o interpretare extensivă a noțiunii „pătrundere”, utilizate în cadrul dispoziției care incriminează fapta de violare de domiciliu – apreciem critic posibilitatea raportării unor astfel de exemple la infracțiunea de violare de domiciliu. Este o interpretare într-atât de largă, încât practic lasă fără conținut componentele de infracțiuni care vizează dreptul la respectarea vieții private și de familie, precum și dreptul la secretul corespondenței. Nu este oportun a considera că inviolabilitatea domiciliului este o noțiune care încorporează inviolabilitatea vieții private și de familie, inviolabilitatea secretului corespondenței, precum și inviolabilitatea oricărei informații despre evenimentele ce se desfășoară în domiciliu. În eventualitatea unei asemenea tălmăciri, devine inevitabil riscul de aplicare a legii penale prin analogie.

Bineînțeles, în exemplele prezentate de autorii precizați nu este aplicabilă norma care stabilește răspundere pentru violarea de domiciliu. Sunt alte norme perfect aplicabile în asemenea ipoteze.

Astfel, în conjunctura legii penale a Republicii Moldova, la alin.(1¹) art.177 CP RM se stabilește răspunderea pentru culegerea ilegală a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane, fără consimțământul acesteia, cu utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației. De asemenea, violarea dreptului la secretul scrisorilor, telegramelor, coletelor și altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și înștiințărilor telegrafice, cu încălcarea legislației, săvârșită prin utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației, atrage răspunderea în corespondere cu lit.b) alin.(2) art.178 CP RM.

Alin.(1) art.226 din Codul penal român din 2009 prezintă similarități în raport cu alin.(1¹) art.177 CP RM. Conform acestei norme, se stabilește răspunderea pentru atingerea adusă vieții private, fără drept, prin fotografierea, captarea sau înregistrarea de imagini, ascultarea cu mijloace tehnice sau înregistrarea audio a unei persoane aflate într-o locuință sau încăpere ori dependință ținând de aceasta sau a unei convorbiri private. Totodată, potrivit alin.(4) art.226 din Codul penal român din 2009, nu constituie infracțiune fapta săvârșită: a) de către cel care a participat la întâlnirea cu persoana vătămată în cadrul căreia au fost surprinse sunetele, convorbirile sau imaginile, dacă justifică un interes legitim; b) dacă persoana vătămată a acționat explicit cu intenția de a fi văzută ori auzită de făptuitor; c) dacă făptuitorul surprinde săvârșirea unei infracțiuni sau contribuie la dovedirea săvârșirii unei infracțiuni; d) dacă surprinde fapte de interes public, care au semnificație pentru viața comunității și a căror divulgare prezintă avantaje publice mai mari decât prejudicial produs persoanei vătămate. În fine, conform alin.(5) art.226 din Codul penal român din 2009, răspunderea se prevede pentru plasarea, fără drept, de mijloace tehnice de înregistrare audio sau video, în scopul săvârșirii faptelor prevăzute în alin.(1) art.226 din Codul penal român din 2009.

În contextul examinat, nu putem trece cu vederea punctul de vedere exprimat de И.В. Балашкина [11]. Autoarea consideră că, pe măsura dezvoltării reglementării juridice, noțiunea de inviolabilitate a vieții personale a cunoscut metamorfoze: de la inviolabilitatea vieții personale sub aspect fizic (dreptul la intimitate, dreptul la comunicare cu alte persoane etc.) la inviolabilitatea vieții personale sub aspect teritorial („casa mea este cetatea mea”), după care la inviolabilitatea vieții personale sub aspect informațional (condiționat de răspândirea rapidă și practic omniprezentă a tehnologiilor informaționale și a mijloacelor de comunicație). Etapa actuală de reglementare juridică se caracterizează prin prezența tuturor acestor trei componente ale inviolabilității vieții personale. Totuși, deocamdată, nu există o poziție uniformă cu privire la structura și conținutul dreptului la inviolabilitatea vieții personale. Ceea ce nu poate să nu conducă la apariția de colizii juridice. Astfel, există o abordare a dreptului la inviolabilitatea vieții personale, presupunând autonomia persoanei în limitele sesizabile fizic ale vieții personale (abordare înglobând componenta fizică și cea teritorială ale vieții personale). Pe lângă aceasta, o altă abordare a dreptului la inviolabilitatea vieții personale cuprinde toate cele trei componente – fizică, teritorială și informațională – ale vieții personale.

Rezultă că, în conjunctura legii penale, nu se poate vorbi despre un drept generic la inviolabilitatea vieții personale, care să cuprindă: dreptul la viața intimă, familială și privată; dreptul la inviolabilitatea secretului corespondenței; dreptul la inviolabilitatea domiciliului. În legea penală a Republicii Moldova sunt distincte sferile de aplicare a fiecăruia dintre art.177-179 CP RM. Tot așa cum, în legea penală română, sunt distincte sferile de aplicare a fiecăruia dintre art.192 și 195 CP Rom din 1968 sau a art.224, 226 și 302 CP Rom din 2009.

Altceva este că, uneori, aceste sfere se pot intersecta. De exemplu, este posibil ca culegerea ilegală sau răspândirea cu bună-știință a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimțământul ei, să se săvârșească ca urmare a pătrunderii în domiciliul sau în reședința unei persoane, fără consimțământul acesteia ori a efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale. De asemenea, nu este exclus ca violarea dreptului la secretul convorbirilor telefonice, cu încălcarea legislației, să se săvârșească ca urmare a pătrunderii în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia ori a efectuării perchezițiilor sau cercetărilor ilegale.

Probabil, din punctul de vedere al lui И.В. Балашкина, anume astfel de ipoteze sunt generatoare de colizii juridice.

Este cazul de menționat că, pentru a se putea aplica răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968, nu este suficient să se realizeze o pătrundere oarecare în domiciliul victimei. Astfel, legea penală reclamă, în primul rând, ca pătrunderea să se facă fără consimțământul victimei. Lipsa consimțământului rezultă din materialitatea faptei; până la proba contrară, lipsa consimțământului este prezumată.

În acest context, are dreptate Э.Ю. Авшеев când afirmă că circumstanța lipsei consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei rezultă chiar din faptul sesizării de către victimă a organului abilitat în scopul tragerii făptuitorului la răspundere penală [12].

Pentru ilustrarea acestui aspect, aducem ca exemplu următorul caz din practica judiciară: *S.I. și I.I. au fost condamnați în baza alin.(1) art.179 CP RM. În fapt, la 18.07.2009, aproximativ la ora 16.30, cei doi au pătruns ilegal în gospodăria lui C.S. din satul Chișcăreni, raionul Sângerei. Sentința a fost atacată cu apeluri de către ambii inculpați și avocatul acestora – V.T. Drept motive, aceștia au invocat următoarele: „S.I. și I.I. au pătruns în gospodăria lui C.S. sărind peste gard, deoarece poarta era încuiată. S.I. și I.I. au bătut în ferestre și în ușă doar în scopul de a fi auziți și nu în scopul de a viola domiciliul victimei. Victima nu și-a exprimat dezacordul sau consimțământul ca ei să intre în gospodărie, deoarece la moment ea stătea ascunsă în casă”. Verificând argumentele apelurilor în raport cu materialele cauzei și prevederile legii, audiind participanții la proces, Colegiul penal al Curții de Apel Bălți a ajuns la concluzia că apelurile sunt nefondate și urmează a fi respinse: la 18.07.2009, inculpații, văzând că poarta gospodăriei părții vătămate e încuiată cu lacăt și astfel le este îngădit accesul în gospodărie, au sărit peste gard și, bătând în ferestre și în ușă, au încercat să obțină acces în locuința victimei. Conform depozițiilor martorului S.E., dânsa, ca vecină a victimei, văzând acțiunile inculpaților, le-a făcut observație că, odată ce poarta gospodăriei și ușa sunt încuiate, nu au ce căuta în gospodărie. Faptul că S.I. și I.I. au găsit încuiată cu lacăt poarta gospodăriei lui C.S. exprimă lipsa consimțământului victimei de a permite cuiva să pătrundă în gospodăria sa [13].*

Ca argument în vederea motivării acestei soluții de calificare poate fi adusă aserțiunea aparținând lui O.Loghin și T.Toader: lipsa consimțământului victimei poate rezulta din opunerea efectivă a victimei (de

exemplu, se pune în dreptul ușii, interzicând astfel accesul făptuitorului) sau dintr-o avertizare prealabilă a făptuitorului că i se interzice accesul în locuință (de exemplu, victima i-a spus făptuitorului că nu-i permite să intre în locuință). Lipsa consimțământului poate rezulta, implicit, și dintr-o anumită împrejurare, cum ar fi, de exemplu, atunci când persoana, plecând de acasă, încuie ușa. Prin aceasta, ea și-a manifestat implicit voința ca în lipsa ei să nu pătrundă nimeni în locuință. În toate cazurile când lipsește o interdicție expresă din partea victimei, lipsa consimțământului se prezumă până la proba contrarie, adică până când făptuitorul dovedește că a pătruns în locuință cu consimțământul victimei [14].

La alte aspecte ale consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei se referă А.Н. Красиков. Dânsul menționează că, în asemenea cazuri, se are în vedere nu doar ipoteza când voința victimei este ignorată deschis, dar și acea ipoteză când consimțământul victimei este viciat (de exemplu, aceasta este înșelată, prezentându-i-se o legitimație falsă) [15].

Într-adevăr, lipsa consimțământului este echivalentă cu vicierea consimțământului, când acesta, deși exprimat, nu prezintă nici o valoare, deci nu deschide accesul făptuitorului în domiciliul victimei. În astfel de cazuri, nu avem nici un temei să nu aplicăm răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968.

La un alt aspect nelipsit de interes al consimțământului în vederea pătrunderii în domiciliul victimei se referă А.Э. Жалинский [16]. Analizând o ipoteză similară din legea penală germană, dânsul arată că, uneori, este mai dificil a stabili dacă o persoană sau alta a avut consimțământul din partea persoanei abilitate pentru a pătrunde în domiciliu. Aceasta întrucât accesul către domiciliu în variantele lor variate poate avea gradații diferite. De aceea, este necesară identificarea conținutului și întinderii consimțământului persoanei abilitate.

Luând în considerație această teză aparținând lui А.Э. Жалинский, consemnăm următoarele: circumstanța că făptuitorului îi este necesar consimțământul victimei, pentru a pătrunde în domiciliu, înseamnă că făptuitorului îi lipsește orice drept asupra domiciliului în care pătrunde, el violând prevederile normative care reglementează regimul accesului într-un domiciliu străin. Făptuitorului îi lipsește orice drept asupra domiciliului în care pătrunde pentru că domiciliul în cauză este străin făptuitorului.

Dacă domiciliul aparține câtorva persoane (de exemplu, soților, membrilor unei familii, lucrătorilor unei unități etc.), atunci fiecare din aceste persoane poate folosi domiciliul doar cu acordul celorlalți. Or, potrivit alin.(2) art.347 din Codul civil, „modul de folosire a bunului comun se stabilește prin acordul coproprietarilor sau, în caz de divergențe, prin hotărâre judecătorească în baza unei aprecieri echitabile a intereselor tuturor coproprietarilor”. Prin analogie, rezultă că pătrunderea în domiciliu, presupunând nerespectarea modului de folosire a domiciliului aferent unui imobil, având statutul de bun comun, constituie temei de aplicare a art.179 CP RM.

Situația este de altă natură în cazul în care făptuitorului îi era permis să pătrundă în domiciliul comun fără acordul celorlalți titulari. În acest caz, pătrunderea în domiciliu poate atrage răspunderea, eventual, doar pentru samavolnicie (art.352 CP RM sau art.335 din Codul contravențional). Dar și aceasta numai cu condiția disputării, contestării acțiunii făptuitorului din partea aceluia titular.

Nu poate fi aplicat art.179 CP RM nici în cazul pătrunderii neautorizate, în interes personal, în domiciliul (de exemplu, biroul sau automobilul) încredințat făptuitorului în legătură cu munca prestată. Aceasta întrucât, într-o asemenea ipoteză, la momentul săvârșirii faptei, domiciliul este al făptuitorului. De aceea, eventual, doar răspunderea disciplinară poate fi aplicată pentru pătrunderea în vederea folosirii neautorizate, în interes personal, a domiciliului încredințat făptuitorului în legătură cu munca prestată.

Recapitulând, putem susține că sunt în drept să pătrundă într-un domiciliu persoanele care utilizează spațiul domiciliar efectiv fie singure, fie împreună cu alte persoane, în temeiul relațiilor de familie ori al înțelegerii intervenite între ele sau în temeiul consimțământului dat spre a locui împreună cu alte persoane. Orice alte drepturi sau interese invocate de făptuitor nu îi conferă dreptul de a pătrunde în domiciliul altei persoane. Valorificarea de către o persoană a drepturilor sale trebuie să se facă prin folosirea căilor legale, nu făcându-și dreptate singură și încălcând drepturile garantate de lege altor persoane.

În dezvoltarea acestei idei, reproducem aserțiunea aparținând lui А.И. Чучаев [17], care consideră că este ilegală acea pătrundere în domiciliu care se realizează în lipsa consimțământului persoanelor abilitate (cu excepția cazurilor stabilite de legislație sau de o hotărâre judecătorească).

Reiese că nu este suficient să lipsească consimțământul victimei, pentru a putea califica fapta ca violare de domiciliu. De asemenea, rezultă că lipsa consimțământului titularului dreptului la inviolabilitatea domiciliului nu este un impediment în vederea pătrunderii în condiții de legalitate în domiciliul acestuia. Au dreptul

să pătrundă în domiciliul unei persoane, chiar fără consimțământul acesteia, reprezentanții autorităților publice în cazurile și cu respectarea formelor procedurale strict și limitativ prevăzute de lege.

În acest fel, considerăm că, pentru aplicarea răspunderii pentru infracțiunea de violare de domiciliu, o condiție indispensabilă este ca pătrunderea în domiciliu să fie efectuată ilegal (fără drept), adică abuziv, fără nici o justificare legală.

La formularea acestei concluzii ne îndeamnă opiniile exprimate de mai mulți autori. De exemplu, Г.Н. Борзенков menționează: pătrunderea în domiciliu este ilegală în cazul în care lipsesc temeiurile juridice care justifică pătrunderea, iar persoana, care folosește acel domiciliu, își exprimă dezacordul cu prezența făptuitorului în domiciliul victimei [18]. Într-o manieră apropiată, В.К. Дуюнов afirmă că ilegalitatea pătrunderii în domiciliu și pătrunderea în domiciliu fără consimțământul victimei sunt caracteristici ale laturii obiective a infracțiunii de violare de domiciliu, care se suprapun parțial [19].

Așadar, ne putem convinge că ilegalitatea pătrunderii în domiciliu este o caracteristică la fel de importantă a faptei prejudiciabile (elementului material) din cadrul infracțiunii de violare de domiciliu, ca și lipsa consimțământului victimei în privința pătrunderii făptuitorului în domiciliul victimei.

Toate cazurile prevăzute de lege – când pătrunderea în domiciliul persoanei, fără consimțământul acesteia, nu se consideră pătrundere ilegală – rezultă din prevederi-cadru cu caracter constituțional sau internațional.

Astfel, reieșind din prevederile alin.(2) art.29 din Constituția Republicii Moldova, pătrunderea sau rămânerea în domiciliul unei persoane, fără consimțământul acesteia, nu este considerată ilegală, dacă este săvârșită:

- a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
- b) pentru înlăturarea unei primejdii care amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;
- c) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii.

De asemenea, să nu uităm că, potrivit alin.(2) și (4) art.54 din Constituția Republicii Moldova, exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

În acord cu alin.(2) art.27 din Constituția României, pătrunderea sau rămânerea în domiciliul unei persoane, fără consimțământul acesteia, nu este considerată ilegală, dacă este săvârșită:

- a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
- b) pentru înlăturarea unei primejdii privind viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;
- c) pentru apărarea siguranței naționale sau a ordinii publice;
- d) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii.

Conform art.27 din Constituția României, exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea siguranței naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale ori ale unui sinistru deosebit de grav. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

La fel, consemnăm că alin.2 art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale stabilește: nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea dreptului la respectarea domiciliului decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

Din analiza acestei dispoziții normative se poate vedea că dreptul la respectarea domiciliului, garantat de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, face parte din categoria drepturilor condiționale. Aceasta întrucât ingerința unei autorități publice este întotdeauna posibilă cu respectarea condițiilor prevăzute la alin.2 al aceluiași articol. Așadar, pentru a fi conformă cu dispozițiile Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, ingerința autorităților statale în exercițiul dreptului la respectarea domiciliului trebuie să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim (siguranța națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii publice și

prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei ori protejarea drepturilor și libertăților altei persoane), și să apară ca necesară într-o societate democratică în sensul de a fi proporțională cu scopul urmărit (proporționalitatea între ingerința produsă și scopul urmărit presupune determinarea existenței unei nevoi sociale imperioase care a impus-o).

Tocmai la această exigență face referire decizia pronunțată în următoarea speță: *la 06.11.2009, de către SUP a DCCO a DSO a fost începută urmărirea penală pe cauza nr.2009990554, în temeiul unei bănuieli rezonabile că a fost săvârșită infracțiunea prevăzută la alin.(5) art.190 CP RM, în baza sesizării lui P.M. Conform acesteia, B.V., prin înțelegere cu persoane necunoscute, prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul depozitării temporare la domiciliul său a unei sume de bani, au dobândit ilegal de la P.M. 85000 euro. Prin încheierea Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, s-a dispus autorizarea efectuării percheziției la domiciliul lui B.V. Încheierea dată a fost atacată cu recurs în anulare, solicitându-se casarea încheierii atacate, cu pronunțarea unei noi hotărâri de respingere a demersului procurorului privind obținerea autorizării pentru efectuarea percheziției la domiciliul lui B.V., motivându-se că prin încheierea respectivă s-a încălcat dreptul lui B.V. la inviolabilitatea domiciliului. Verificând argumentele recursului în anulare în raport cu materialele cauzei, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a conchis inadmisibilitatea acestuia: în conformitate cu prevederile alin.(1) art.125 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, organul de urmărire penală este în drept să efectueze percheziția dacă din probele acumulate sau din materialele de investigație operativă rezultă o presupunere rezonabilă că într-o anumită încăpere ori într-un alt loc sau la o anumită persoană se pot afla instrumente ce au fost destinate pentru a fi folosite sau au servit ca mijloc la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite de pe urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauza penală și care prin alte procedee probatorii nu pot fi obținute. Totodată, potrivit alin.(3) art.125 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, percheziția se efectuează în baza ordonanței motivate a organului de urmărire penală și numai cu autorizația judecătorului de instrucție. Conținutul percheziției constă în faptul că această acțiune procesuală se efectuează prin constrângere, fără a avea voința sau acordul proprietarului sau posesorului. Scopul percheziției este căutarea, descoperirea și ridicarea anumitor instrumente care au servit la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite în urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauză. Percheziția aduce atingere inviolabilității domiciliului, inviolabilitatea acestuia fiind garantată de lege. Art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale stabilește că orice persoană are dreptul la respectarea domiciliului. Prevederi analogice se stabilesc în Constituția Republicii Moldova (art.29), precum și în Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art.12). Cu toate acestea, legea admite o asemenea intervenție în scopul asigurării interesului social în lupta cu criminalitatea. Astfel, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a considerat că instanța de judecată a admis întemeiat demersul procurorului, autorizând efectuarea percheziției la domiciliul lui B.V., în scopul cercetării cât mai operative, obiective și multilaterale a cazului, adoptând o încheiere legală, bazată pe dispozițiile legii [20].*

La o concluzie contrară, și anume: că a fost încălcat dreptul la inviolabilitatea domiciliului, nefiind respectate prevederile alin.(2) art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, se ajunge în hotărârea CEDO în cauza *Mancevschi versus Moldova* din 07.10.2008 [21].

Reclamantul a pretins că, prin percheziția efectuată în apartamentul și biroul său, au fost încălcate drepturile sale garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. În fapt, *la 26.05.2004, reclamantul a fost citat să se prezinte în aceeași zi la T., un ofițer de urmărire penală de la Inspectoratul General de Poliție al municipiului Chișinău, pentru a fi audiat în calitate de martor în dosarul clientului său. Deoarece reclamantul a primit citația cu doar 15 minute înainte de ora indicată în citație, el s-a prezentat la oficiul ofițerului de urmărire penală cu o întârziere de 15 minute. T. deja plecase. La aceeași dată, reclamantul a expediat o telegramă ofițerului de urmărire penală, informându-l la timp despre motivele întârzierii sale. Tot la 26.05.2004 T. a emis o ordonanță de efectuare a percheziției în biroul reclamantului, precum și o ordonanță de efectuare a percheziției la domiciliul reclamantului. În aceeași zi, judecătoarea E.C. de la Judecătoria Râșcani, mun. Chișinău, a autorizat efectuarea percheziției la biroul reclamantului.*

La 31.05.2004 biroul reclamantului a fost percheziționat în prezența reclamantului și avocatului său, după care a urmat percheziționarea domiciliului său. În procesele-verbale de efectuare a percheziției ambelor

locuri, scopul percheziției a fost notat ca fiind „descoperirea telefonului mobil și a documentelor referitoare la întreprinderea „Rusman Ltd””. A fost înaintată propunerea ca telefonul mobil și documentele referitoare la „Rusman Ltd” să fie predate, după care a avut loc percheziția biroului „Lex Consulting”. Nimic nu a fost descoperit sau ridicat de la biroul reclamantului.

Reclamantul a declarat că percheziționarea biroului și domiciliului său constituie o ingerință în drepturile sale garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. El consideră că, deși a urmărit un scop legitim prevăzut de alin.(2) art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, ingerința nu a fost nici „prevăzută de lege” și nici nu a fost „necesară într-o societate democratică”. La rândul său, Guvernul Republicii Moldova a recunoscut că a avut loc o ingerință în drepturile reclamantului garantate de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, însă a considerat că ingerința a fost prevăzută de lege, a urmărit un scop legitim și a fost „necesară într-o societate democratică”.

CEDO a fost satisfăcută că, la prima vedere, cadrul legal privind autorizarea perchezițiilor corespunde exigențelor art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Curtea a notat că obiecțiile reclamantului s-au referit, în primul rând, la modul în care acest cadru legal a fost aplicat în cauza respectivă. CEDO a considerat că nerespectarea prevederilor legale poate duce la constatarea faptului că ingerința în drepturile reclamantului nu a fost „prevăzută de lege”, în sensul art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Totuși, în această cauză, ea a constatat că chestiunea respectării în practică a legii este strâns legată de faptul dacă ingerința a fost „necesară într-o societate democratică”, având în vedere, în special, relevanța principiului confidențialității relațiilor avocat-client pentru faptele examinate.

CEDO a observat că percheziționarea biroului și a domiciliului reclamantului a fost autorizată de către un judecător de instrucție. Competențele ofițerului de urmărire penală de a efectua o percheziție au fost, prin urmare, limitate doar la acțiunile autorizate de către un judecător independent, procedură care a fost respectată în această cauză. Curtea a notat că autorizarea percheziției eliberată de către judecătorul de instrucție, care a reprodus aproape în întregime ordonanța ofițerului de urmărire penală, nu a indicat vreun detaliu referitor la ceea ce urma să fie căutat pe parcursul percheziției. Mai mult, autorizarea a fost formulată în termeni extrem de generali, pur și simplu autorizând percheziția oficiului reclamantului.

Curtea a fost frapată de această formulare generală, care a acordat ofițerului de urmărire penală o discreție nelimitată de a căuta orice dorea el atât la biroul, cât și la domiciliul reclamantului. Autorizarea nu conținea nici o informație despre motivele pentru care se credea că în urma percheziției apartamentului reclamantului și a biroului acestuia s-ar fi obținut probe cu privire la vreo abatere. Doar după ce poliția a intrat în apartamentul reclamantului, acestuia i s-a cerut să predea telefonul mobil și documentele referitoare la „Rusman Ltd”. CEDO a mai observat că reclamantul nu era bănuit sau învinuit de comiterea unor infracțiuni sau activități ilegale. Pe de altă parte, în biroul acestuia se aflau dosarele clienților săi. Luând în considerație faptul că percheziția a avut loc la biroul în care reclamantul activa ca avocat, fapt care ar fi putut avea implicații asupra principiului confidențialității relațiilor avocat-client, Curtea se aștepta ca judecătorul de instrucție să fi dat motive convingătoare și detaliate pentru autorizarea acestei măsuri, precum și să prevadă măsuri speciale în vederea protecției materialelor ocrotite de secretul profesional. Mai mult, înainte de a fi înlăturat din dosar de către ofițerul de urmărire penală, reclamantul a reprezentat o parte în dosarul penal în legătură cu care a fost autorizată percheziția. Astfel, percheziția ar fi putut duce la găsirea obiectelor și documentelor obținute de către reclamant în calitate sa de reprezentant al persoanei acuzate, ceea ce, în mod evident, ar fi putut avea repercusiuni serioase asupra drepturilor persoanei acuzate garantate de art.6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Din acest motiv, înainte ca percheziția la biroul și domiciliul reclamantului să fie autorizată, trebuia să fie luate măsuri și mai riguroase de precauție. Totuși, judecătorul de instrucție nu a analizat vreunul dintre aceste aspecte în încheierile sale din 26.05.2004. În aceste circumstanțe și, în special, având în vedere formularea în termeni generali a autorizărilor pentru efectuarea perchezițiilor și a lipsei vreunei măsuri speciale de protecție a confidențialității relațiilor avocat-client, CEDO a constatat că autoritățile naționale nu au adus motive „relevante și suficiente” pentru autorizarea perchezițiilor. Prin urmare, a avut loc o violare a art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

La o concluzie similară, s-a ajuns în hotărârea CEDO în cauza *Guțu versus Moldova* din 07.06.2007 [22].

În fapt, la 30.12.2001, polițistul R.D. a venit la domiciliul reclamantului și a cerut ca fiul lui să-l însoțească la secția de poliție, deoarece era bănuțit că ar fi fost implicat într-un furt de la un vecin, care a avut loc la 29.12.2001. Polițistul a cerut ca atât reclamantul, cât și fiul lui să-l însoțească la secția de poliție. Reclamantul a refuzat să-și lase fiul să plece, decât dacă el ar fi fost citat în mod corespunzător. Un sfert de oră mai târziu, același polițist a venit la domiciliul reclamantului însoțit de polițistul I.B. și de doi vecini. Deoarece poarta era încuiată, polițiștii l-au rugat pe unul din vecini să sară gardul și să o descuie din interior.

Guvernul Republicii Moldova a acceptat că intrarea polițiștilor în grădina din fața casei reclamantului a constituit o ingerință în dreptul lui la respectarea domiciliului său, garantat de art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Totuși, ingerința a fost „prevăzută de lege”. Potrivit Guvernului Republicii Moldova, ingerința s-a bazat pe art.13 al Legii cu privire la poliție și, în special, pe prevederile care autorizează poliția să intre în locuințe private fără consimțământul proprietarului și să le percheziționeze pentru a curma infracțiunile și a urmări persoanele bănuțite de comiterea unei infracțiuni. De asemenea, Guvernul Republicii Moldova a susținut că ingerința a urmărit un scop legitim și a fost necesară într-o societate democratică. La rândul său, reclamantul nu a fost de acord cu Guvernul Republicii Moldova și a susținut că ingerința nu a fost prevăzută de lege, nu a urmărit un scop legitim și nu a fost „necesară într-o societate democratică”.

Din punctul de vedere al CEDO, expresia „prevăzută de lege” nu presupune doar corespunderea cu legislația națională, dar, de asemenea, se referă la calitatea acelei legislații. Curtea a reiterat că legislația națională trebuie să indice cu o claritate rezonabilă scopul și modalitatea de exercitare a discreției relevante acordate autorităților publice, pentru a asigura persoanelor nivelul minim de protecție la care cetățenii au dreptul în virtutea principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică. În argumentele sale, Guvernul Republicii Moldova s-a referit la art.13 al Legii cu privire la poliție ca fiind, în opinia sa, temeiul legal pentru ingerință. Analizând acest articol, CEDO a notat că nici una dintre situațiile descrise acolo nu se aplică acestei cauze. În special, polițiștii nu au curmat o infracțiune și nu urmăreau o persoană bănuțită. Mai mult, Curtea a opinat că o interpretare extensivă a art.13 al Legii cu privire la poliție, asemenea celei făcute de Guvernul Republicii Moldova, ar fi contrară art.29 din Constituția Republicii Moldova, care proclamă principiul inviolabilității domiciliului și prevede în mod exhaustiv posibilele derogări de la acesta. Aceste derogări par a fi departe de a corespunde circumstanțelor acestei cauze. Rezultă că ingerința pretinsă de reclamant nu a fost „prevăzută de lege” în sensul art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Din acest motiv, CEDO a constatat că a avut loc o violare a art.8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale în ceea ce privește dreptul reclamantului la respectarea domiciliului său.

În final, se impun următoarele **concluzii** privind analiza modalității de pătrundere ilegală în domiciliu din cadrul infracțiunii de violare de domiciliu:

- 1) în conjunctura legii penale, nu se poate vorbi despre un drept generic la inviolabilitatea vieții personale, care să cuprindă: dreptul la viața intimă, familială și privată; dreptul la inviolabilitatea secretului corespondenței; dreptul la inviolabilitatea domiciliului. În legea penală a Republicii Moldova sunt distincte sferele de aplicare a fiecăruia dintre art.177-179 CP RM. Tot așa cum, în legea penală română, sunt distincte sferele de aplicare a fiecăruia dintre art.192 și 195 CP Rom din 1968 sau a art.224, 226 și 302 CP Rom din 2009;
- 2) lipsa consimțământului victimei în privința pătrunderii în domiciliul acesteia este echivalată cu vicierea consimțământului în privința pătrunderii în domiciliul acesteia, atunci când acest consimțământ, deși exprimat, nu prezintă nici o valoare, deci nu deschide făptuitorului accesul în domiciliul victimei. În astfel de cazuri, nu avem nici un temei să nu aplicăm răspunderea în baza art.179 CP RM sau art.192 CP Rom din 1968;
- 3) sunt în drept să pătrundă într-un domiciliu persoanele care utilizează spațiul domiciliar efectiv fie singure, fie împreună cu alte persoane, în temeiul relațiilor de familie ori al înțelegerii intervenite între ele sau în temeiul consimțământului dat spre a locui împreună cu alte persoane. Orice alte drepturi sau interese invocate de făptuitor nu îi conferă dreptul de a pătrunde în domiciliul altei persoane. Valorificarea de către o persoană a drepturilor sale trebuie să se facă prin folosirea căilor legale, nu făcându-și dreptate singură și încălcând drepturile garantate de lege altor persoane.

Referințe:

1. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.8, p.5-11.
2. Уголовный закон в практике мирового судьи: научно-практическое пособие / Под ред. А.В. Галаховой. - Москва: Норма, 2005, с.68.
3. Чучаев А.И. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). - Москва: Контракт, Инфра-М, 2010, с.234.
4. Плошкина Я.М. Уголовная ответственность за незаконное прослушивание телефонных переговоров и аудио-, видеонаблюдение за жилищем по законодательству Российской Федерации и ФРГ, с.13.
5. Шелестюков В.Н. Уголовно-правовые средства обеспечения неприкосновенности жилища, с.11.
6. Уголовное право Российской Федерации. Особенная Часть / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. - Саратов: СЮИ МВД России, 1999, с.103.
7. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. – În: Вісник Верховного Суду України, 2004, № 9, с.25-29.
8. Жеребкин В.П. Уголовно-правовая охрана частной жизни: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Саратов, 2003, с.7.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.37-40.
10. Timiș I. Securitatea națională și dreptul la viața privată: Rezumat al tezei de doctorat. - București, 2010, p.70-74.
11. Балашкина И.В. Право на неприкосновенность частной жизни в Российской Федерации: конституционно-правовое исследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2007, с.9-10.
12. Авшеев Э.Ю. Уголовно-правовая охрана права на неприкосновенность жилища, с.12.
13. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 03.02.2010. Dosarul nr.1a-68/10. <http://cab.justice.md>
14. Loghin O., Toader T. Drept penal roman. Partea Specială, p.148.
15. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. - Саратов: СЮИ МВД России, 1999, с.103.
16. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. - Москва: ТК Велби, Проспект, 2006, с.524.
17. Чучаев А.И. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). - Москва: Контракт, Инфра-М, 2010, с.234.
18. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. - Москва: Зерцало-М, 2002, с.214.
19. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. Л.Л. Кругликова. - Москва: Волтерс Клувер, 2005, с.189.
20. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 19.05.2010. Dosarul nr.1re-748/10. www.csj.md
21. Case of *Mancevschi vs. Moldova* // <http://cmiskp.echr.coe.int>
22. Case of *Gutu vs. Moldova* // <http://cmiskp.echr.coe.int>

Prezentat la 01.11.2011